

สรุปผลและอภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยมีวัตถุประสงค์ของงานวิจัยเพื่อศึกษาพัฒนาการของกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม อีกทั้งเพื่อศึกษาเงื่อนไขปัจจัยที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม

ในการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษากลุ่มเยาวชน โดยได้กำหนดกรอบการวิจัยจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วจึงเข้าไปศึกษาในพื้นที่ โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์บุคคลและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างเพื่อสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ การติดตามพัฒนาการการทำกิจกรรมของกลุ่ม เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงหลายๆ ด้าน โดยเข้าไปสัมผัสกับกลุ่มเยาวชนเป็นระยะ ๆ จนกระทั่งทำการศึกษาได้ข้อมูลครบตามประเด็นที่กำหนดไว้ การวิเคราะห์ข้อมูลทำโดยการนำข้อมูลที่รวบรวมมาได้ทั้งข้อมูลปฐมภูมิ และทุติยภูมิ นำมาประมวล และนำไปวิเคราะห์ในเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่อเชื่อมโยงกับแนวความคิดและทฤษฎีและงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

5.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม ตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน โดยจากการสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่มร่วมกับกลุ่มเยาวชนและกลุ่มบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม ที่เป็นแหล่งข้อมูลแวดล้อมของกลุ่ม รวมถึงบริบทชุมชนที่ศึกษา เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในประเด็นต่างๆ โดยได้ทำการติดตามการทำกิจกรรมของกลุ่มเป็นระยะเวลาอย่างต่อเนื่องกัน เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงหลายๆ ด้าน และเงื่อนไขและปัจจัยที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม แบ่งผลการวิจัยออกเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 พัฒนาการของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม

ตอนที่ 2 การกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม

ตอนที่ 1 พัฒนาการความเป็นมาของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม

จากการศึกษากระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนนั้นเพื่อให้ทราบปัจจัย/เงื่อนไขที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอมนั้นต้องศึกษาความเป็นมาของกลุ่มประกอบด้วย ซึ่งจากการศึกษาพบว่ากิจกรรมของกลุ่มมีการเปลี่ยนแปลง โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงคือ

1. กลุ่มหนุ่มสาวบ้านสันคะยอม
2. กลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอมก่อน ปี 2545
3. กลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอมในปัจจุบัน (ปี 2546 -2547)

ตอนที่ 2 กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม

ในการศึกษาถึงกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอมนั้นสรุปได้ว่ากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอมประกอบด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ 7 ขั้นตอนด้วยกัน คือ

- (1) ประมวลความต้องการและปัญหาของกลุ่ม
- (2) ระดมความคิดเห็นแนวทางแก้ปัญหา
- (3) จัดทำแผนปฏิบัติการ
- (4) ดำเนินงานตามแผนปฏิบัติการ
- (5) สรุปผลการดำเนินงาน
- (6) สรุป บทเรียนผลการเรียนรู้
- (7) ปรับปรุงการดำเนินการของกิจกรรมต่อไป

ดังแสดงใน แผนภูมิ ที่ 2

โดย กระบวนการเรียนรู้ของเยาวชนบ้านสันคะยอมนั้น คือ การพัฒนาศักยภาพและความสามารถของตนเองตลอดเวลา ให้เป็นเยาวชนที่มีคุณภาพ เป็นทำให้เยาวชนได้เรียนรู้จากลักษณะการเรียนรู้ที่เป็น การเรียนรู้จากกระบวนการกลุ่ม เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง เป็นการถ่ายทอดค่านิยมด้านการทำกิจกรรมของหมู่บ้านจากรุ่นสู่รุ่น การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง การเรียนรู้และการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม

ปัจจัยที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม ได้แก่

(1) ปัจจัยภายในกลุ่มเยาวชน อาทิ

- ความสามารถและบทบาทของผู้นำกลุ่ม
- บทบาทและศักยภาพของแกนนำกลุ่ม
- เยาวชนมีจิตสำนึกร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน
- โครงสร้างกลุ่มและความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่ม

(2) ปัจจัยภายในชุมชน อาทิ

- แรงผลักดันและแบบอย่างที่ดีของผู้นำชุมชน
- ประเพณีวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- การสนับสนุนของผู้ปกครอง
- ศักยภาพของกลุ่มในชุมชน
- การสนับสนุนขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก

(3) ปัจจัยภายนอกชุมชน อาทิ

- การเป็นสมาชิกของเครือข่ายเด็กและเยาวชนจังหวัดลำพูน
- การเรียนรู้ผ่านงานวิจัยโดยการสนับสนุนของศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อชุมชน

5.2 อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาวิจัยสามารถอภิปรายได้โดยใช้กรอบแนวคิดในการวิจัยได้ ดังนี้

5.2.1 แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ (Learning Processes)

จากการศึกษา พบว่า กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม มีการประยุกต์การเรียนรู้จากแหล่งก่อเกิดการเรียนรู้ของมนุษย์ทั้ง 3 แบบที่ ฟิลิปปี คูมส์ (อ้างถึงในอุ๋นตา นพคุณ ,2528:10-12) ได้ กล่าวไว้ คือ

1) การศึกษาแบบธรรมชาติวิสัย เป็นการเรียนรู้เป็นธรรมชาติที่สุดเรียกว่าเป็นการเรียนรู้แบบสัญชาตญาณ หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่บุคคลได้รับสะสม ความรู้ ทักษะ เจตคติ ความเข้าใจจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวันและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ครอบครัว การทำงาน การเล่น การศึกษาแบบนี้ไม่มีการจัดระบบและไม่มีแบบแผนตายตัว

2) การศึกษาในระบบโรงเรียน หมายถึง การศึกษาที่มีสถาบันการศึกษารับผิดชอบจัดระบบการศึกษาโดยตรง เช่น โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย เป็นการเรียนรู้โดยจัดระบบการแบ่งของอายุนักเรียน กำหนดพื้นฐานความรู้จากการจัดชั้นตอน เป็นระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา

อุดมศึกษา มีการได้วุฒิบัตร ประกาศนียบัตร ปริญญาแก่ผู้สำเร็จ การวัดและประเมินผล ผู้ที่ถูกคัดเลือกให้ผ่านจะทำให้ผ่านจะมาเป็นระบบมีมาตรฐานเดียวกัน

3) การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง การศึกษาที่จัดขึ้นโดยสถาบันและหน่วยงานต่างๆ ในสังคมนอกเหนือไปจากสถาบันการศึกษา เป็นกิจกรรมที่จัดนอกระบบโรงเรียนอาจดำเนินการโดยแยกเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของกิจกรรมใหญ่ ๆ ของสถาบันหรือหน่วยงานที่จัดกิจกรรมนั้นๆ ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะตอบสนองความต้องการและความสนใจทางการศึกษาของผู้เรียน

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม ได้นำแหล่งการเรียนรู้ทั้ง 3 แหล่งข้างต้นมาหลอมรวมเป็นกระบวนการเรียนรู้ ของกลุ่ม กล่าวคือเป็นการหลอมรวมระหว่างการนำสัญชาตญาณ ธรรมชาติ หรือประสบการณ์ในการใช้ชีวิต หรือจากการศึกษาแบบธรรมชาติวิสัย เข้ากับ การศึกษานอกระบบโรงเรียนที่เน้นความชอบ ความสนใจส่วนตัว มาเป็นฐาน โดยนำเอาการศึกษาในระบบโรงเรียนมาเป็นเกณฑ์ หรือใช้เป็นวิธีการ/ เป็นขั้นตอนในการเรียนรู้ของกลุ่ม เช่น ในกรณีการแบ่งกลุ่มตามความชอบ ความสนใจ และความถนัด (การศึกษานอกระบบโรงเรียน) ทำให้ได้เป็น กลุ่มชกมวย กลุ่มเพื่อนเลียบ กลุ่มบายศรี กลุ่มจักรสาน ฯลฯ เป็นลักษณะเหมือนกับชมรมต่างๆ ในมหาวิทยาลัย หรือ โรงเรียน ส่วนวิธีการที่นำมาใช้เพื่อแบ่งกลุ่มก็จะมี การตั้งประธาน กรรมการ เลขานุการ ฯลฯ จัดระบบภายในกลุ่ม มีการนัดหมายประชุมกลุ่ม นัดเวลาเรียน เวลาซ้อม นำมาตรฐานบางอย่างที่ประยุกต์จากระบบโรงเรียนมาใช้ในการจัดการ และจากการตัดสินใจเลือกของเยาวชนในการทำกิจกรรมต่างๆ ที่มาจากความสมัครใจ ความสนใจ เมื่อศึกษาดูจะพบว่า เยาวชนที่เลือก หรือสนใจในกิจกรรมต่างๆ เป็นเพราะมีฐานต่างๆ มาจากสัญชาตญาณ การเรียนรู้จากธรรมชาติ รอบตัว หรือประสบการณ์ในการใช้ชีวิต ดังนั้น กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอมจึงเป็นการประยุกต์มาจากแหล่งเรียนรู้ หรือปัจจัยต่างๆ ที่แวดล้อมตัวเด็กภายใต้สถานการณ์ของหมู่บ้านที่เป็นอยู่นั่นเอง

ดังนั้น การเรียนรู้ของมนุษย์จึงเป็นกระบวนการศึกษาตลอดชีวิต ที่มีจุดเริ่มต้นจากการได้รับการอบรมสั่งสอนในครอบครัว ชุมชน จากการได้รับฟังเรื่องเล่าสืบต่อกันมา กฎข้อห้าม ประเพณี วัฒนธรรมของสังคม ความคิดเห็นของกลุ่มบุคคลต่างๆ และการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมของสังคมการสนทนาระหว่างกลุ่มเพื่อนฝูง และจากการทำงานต่างๆ ในชีวิตประจำวันโดยมีเป้าหมายเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิต ซึ่ง ประเวศ(2542:31) ก็ได้กล่าวไว้เช่นเดียวกันว่ากระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ การเรียนรู้เพื่อตัวเอง เรียนรู้เพื่อสิ่งนอกตัวที่สัมพันธ์

กับตัวเองทั้งใกล้และไกล และเรียนรู้เพื่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างตนกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกันและกันเพื่อการดำรงชีวิต โดยธรรมชาติของมนุษย์โดยทั่วไป มักเรียนรู้เมื่ออยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ตนเองมีปฏิสัมพันธ์ โดยจะมีกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นนี้ ก็ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของมนุษย์เอง ถ้าเคยมีประสบการณ์ในการเรียนรู้เรื่องนั้นมาก่อน ก็จะทำให้มีความสามารถในการตีความและการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิตได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ โดยจะยกตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน จากกระบวนการเรียนรู้ของ นายณัฐกร สามปีนสัก (จิโร่) ซึ่งเป็นแกนนำกลุ่ม ที่เป็นเยาวชนที่อยู่ท่ามกลางวิถีการดำเนินชีวิตของคนในครอบครัวที่ยังมีลักษณะการประกอบอาชีพแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะคุณยายที่มีความเชี่ยวชาญในการปั่นฝ้าย ฮิตฝ้าย และคนในครอบครัวที่ทำบายศรี ทำให้จิโร่คุ้นเคย และสะสมประสบการณ์จากการที่ได้ฝึกฝน เรียนรู้ ช่วยงานภายในครอบครัว กระทั่งย่างก้าวขึ้นกลายเป็นเยาวชนที่มีความสามารถในการทำบายศรี งาน ฝ่มือ งานจักรสาน ฯลฯ ได้อย่างชำนาญกว่าเยาวชนในรุ่นเดียวกัน จึงเป็นแกนนำในการนำกลุ่มเยาวชนเรียนรู้เรื่องดังกล่าวได้เป็นอย่างดี เป็นต้น หรือ กรณีของนางสาวอุทุมพันธ์ พิงคะสัน (จิว) ที่คุ้นเคยกับการเป็นผู้นำ เพราะพ่อซึ่งเคยเป็นผู้ใหญ่บ้าน ได้ส่งเสริม เรียนรู้ และซึมซับความเป็นผู้นำจากพ่อค่อนข้างมาก จึงทำให้จิวกลายเป็นผู้นำกลุ่มเยาวชนในเวลาต่อมา ปรากฏการณ์ดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นกระบวนการเรียนรู้แบบธรรมชาติที่สั่งสมผ่านตัวเด็กมาตั้งแต่เยาว์วัย

ดังที่ ปฐม(2535) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การค้นคว้าหาความรู้และระบบการถ่ายทอดความรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ในชุมชนชนบทไทย และได้แบ่งกระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ในชุมชนชนบทไทย ออกเป็น 5 รูปแบบที่สำคัญ คือ 1. การสืบทอดความรู้ในลักษณะอาชีพของหมู่บ้าน 2. การสืบทอดอาชีพหรือความถนัดเฉพาะอย่างภายในครอบครัว สืบทอดในตระกูล 3. การเรียนรู้จากผู้รู้ในลักษณะของการไปอยู่ฝึกงาน ไปอยู่อาศัยหรือบวชเรียนในวัดหรืออาจเป็นการเรียนโดยจ่ายค่าเรียน เป็นการทำงานระบบกลุ่ม หรืออาจมีเจ้าหน้าที่ภายนอกมาจัดสอนให้ 4. การฝึกฝนด้วยตนเองเกิดจากความรู้ที่ชื่นชอบในสิ่งนั้นตั้งแต่เด็ก การได้เห็นตัวอย่างแล้วทำตาม และการมีผู้ชี้แนะในขั้นต้น และ 5. เกิดขึ้นจากความบังเอิญ เช่น การฝัน หรือมีอำนาจลึกลับมาเข้าสิง ทำให้มีความสามารถรักษาโรคบางอย่าง และทำนายทายทักสิ่งต่างๆ ได้ ทั้งนี้ ในกรณีของนายณัฐกร สามปีนสัก (จิโร่) และนางสาวอุทุมพันธ์ พิงคะสัน (จิว) ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ตามรูปแบบการสืบทอดความรู้ในลักษณะอาชีพของหมู่บ้านและการฝึกฝนด้วยตนเองเกิดจากความรู้ที่ชื่นชอบในสิ่งนั้นตั้งแต่เด็ก การได้เห็นตัวอย่างแล้วทำตาม และการมีผู้ชี้แนะในขั้นต้นนั่นเอง

นอกจากกระบวนการเรียนรู้แบบปัจเจกแล้ว เมื่อกลุ่มเยาวชนมาทำกิจกรรมร่วมกัน ยังทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มในลักษณะของการลองผิดลองถูก โดยการปฏิบัติจริง อันนำไปสู่การค้นพบวิธีการ หรือกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบใหม่ๆ เพื่อให้สามารถนำแนวทางใหม่ๆ ที่

ค้นพบมาใช้แก้ไขปัญหาก็ทางกลุ่มกำลังเผชิญได้ ดังเช่นกรณีที่ ทางกลุ่มเยาวชนเกิดการรวมตัวกัน เพื่อพูดคุยกันถึงการทำกิจกรรมร่วมกัน หรืออยากพัฒนาหมู่บ้านตนเองนั้น ในตอนแรกการรวมตัวกัน เป็นลักษณะของการพูดคุย หรือประชุมกันเฉพาะเยาวชน ใช้เวลาในตอนค่ำ เนื่องจากสะดวก และทุกคนอยู่กันพร้อมหน้า แต่ปรากฏว่า เกิดปัญหา ผู้ปกครองไม่เข้าใจ ระวังสงสัยว่ามาั่วสุ่มกัน ดังนั้น ในภายหลังจึงเปลี่ยนวิธีการ (หลังจากลองผิดลองถูกด้วยตนเอง) โดยช่วยกันหาวิธีใหม่ ให้ผู้ปกครองมาร่วมประชุมด้วย เมื่อผู้ใหญ่เห็นว่าเด็กมีเจตนาดี อยากพัฒนาหมู่บ้าน กิจกรรมจากการร่วมมือเฉพาะเยาวชนจึงเปลี่ยนเป็นการร่วมมือกันทั้งชุมชน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จึงสะท้อนให้เห็นกระบวนการเรียนรู้แบบลองผิดลองถูก และเมื่อลงมือทำ เกิดปัญหา ก็ปรับเปลี่ยนวิธีการใหม่ ทำให้ได้เรียนรู้วิธีการใหม่ๆ เกิดความรู้ใหม่ เป็นวงจรแห่งการเรียนรู้ ไปเรื่อยๆ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มดังกล่าวข้างต้น ไปสอดคล้องกับ กระบวนการเรียนรู้แบบปัจเจก หรือบุคคล ในการศึกษาของ เอกวิทย์ (2540 : 45-49) เรื่อง ความสัมพันธ์กับผลการวิเคราะห์และประมวลลักษณะกระบวนการเรียนรู้ของบุคคลที่มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นตามธรรมชาติของมนุษย์ ที่กล่าวถึงเรื่องการลองผิดลองถูก และการลงมือปฏิบัติจริงไว้ดังนี้

การลองผิดลองถูก โดยในอดีตนมนุษย์เรียนรู้ที่จะดำรงชีวิตและรักษาเผ่าพันธุ์ของตนเอง ให้อยู่รอดด้วยการลองผิดลองถูกในการหาอาหาร ต่อสู้กับภัยธรรมชาติ รักษาพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย จากประสบการณ์ดังกล่าวมนุษย์ก็จะสะสมความรู้ความเข้าใจของตนไว้ แล้วถ่ายทอดส่งต่อให้แก่ลูกหลานเผ่าพันธุ์นั้นๆ เข้าก็กลายเป็น จารีต ธรรมเนียม หรือข้อห้ามใน “วัฒนธรรม” ของเผ่าพันธุ์นั้นๆ และเมื่อระยะเวลาผ่านไปมนุษย์อาจลืมเหตุผลที่มาของธรรมเนียมปฏิบัติ มนุษย์รู้แต่ว่าในสังคมของตนต้องประพฤติปฏิบัติเช่นนั้นจึงจะอยู่รอดปลอดภัยหรือสามารถแก้ไข/ป้องกันปัญหาได้ ซึ่งความรู้และประสบการณ์ของมนุษย์เหล่านี้ได้รับการทดสอบอยู่ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตจริง บางครั้งความรู้และประสบการณ์เหล่านี้ได้รับการทดสอบอยู่ตลอดเวลาในการดำเนินชีวิตจริง บางครั้งความรู้และประสบการณ์เหล่านี้ไม่สามารถนำมาใช้ได้หรือใช้แล้วไม่ประสบผลสำเร็จ มนุษย์ต้องใช้ปัญญามองหาวิธีหรืออาจนำความรู้เดิมมาประยุกต์ใหม่ เมื่อคิดหาวิธีได้แล้วมนุษย์ก็นำมาใช้แก้ปัญหา ถ้าแก้ปัญหาได้สำเร็จมนุษย์ก็จะจดจำความคิดและวิธีปฏิบัตินั้นไว้ ถ้าล้มเหลวก็จะจดจำไว้เป็นข้อห้าม ด้วยการตั้งสมประสบการณ์ดังกล่าว มนุษย์จึงสะสมความรู้และภูมิปัญญาในการดำรงชีวิตได้มากขึ้น

การลงมือปฏิบัติจริงเป็นการปฏิบัติจริงในสถานการณ์จริง แล้วถ่ายทอดไปยังรุ่นลูกหลานแบบค่อยเป็นค่อยไปจนกลายมาเป็นแบบธรรมเนียมหรือวิธีปฏิบัติในชีวิต

นอกจากนี้ เมื่อเกิดกระบวนการเรียนรู้แบบใหม่จากการเรียนรู้เฉพาะกลุ่มเยาวชน เป็นการเรียนรู้ร่วมกับคนในชุมชน จึงทำให้เกิดกิจกรรมในลักษณะของการมีส่วนร่วมมากขึ้น

กิจกรรมหนึ่งที่ได้เห็นได้ชัดเจน คือ “โครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตเยาวชนบ้านสันคะยอม” ซึ่งเป็นลักษณะของการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบค่ายวิถีชีวิต เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนกับเยาวชน รวมไปถึงวัด การทำกิจกรรมดังกล่าวทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างคนในชุมชน นอกจากเยาวชนจะได้เรียนรู้ของดีในชุมชนแล้ว ผู้ใหญ่ในชุมชนเองก็ยังสามารถแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ระหว่างกันอีกด้วย ทำให้เกิดความรู้ใหม่ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกันจากการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมโดยการนำเนื้อหาของวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ มาเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ซึ่งสอดคล้องกับที่ พรพิไล เลิศวิชา(2532) ได้ให้แนวคิดว่าการเรียนรู้ของประชาชนในชนบท เป็นกระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกแยะระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต และการเรียนรู้ การปฏิบัติ เนื้อหา และกระบวนการเรียนรู้ เป็นหนึ่งเดียว กระบวนการดังกล่าวเกิดจากท้องถิ่นเหมาะสมกับท้องถิ่น ช่วยให้ผู้บุคคลและชุมชนสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้ โดยมีองค์ประกอบสำคัญ คือภูมิปัญญาชาวบ้าน การปฏิบัติตามแบบผู้รู้ การอบรมสั่งสอนในบริบทชุมชน วัฒนธรรมที่แท้จริง กระบวนการนี้ ได้ถูกปรับตามสภาพการณ์สังคมที่เปลี่ยนไป ดังที่เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนการจากการแลกเปลี่ยนกันระหว่างกลุ่มคนที่หลากหลายวัย และประสบการณ์ความรู้ที่มี ในบ้านสันคะยอมจากการวิจัยในครั้งนี้ ซึ่ง สอดคล้องกับที่ เอกวิทย์ (2540 : 45-49) พบว่า การแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ ระหว่างกลุ่มคนที่แตกต่างกันทั้งในทางชาติพันธุ์ ถิ่นฐานการกิน รวมไปถึงการแลกเปลี่ยนกับคนต่างวัฒนธรรม ทำให้กระบวนการเรียนรู้ขยายตัวมีความคิดใหม่ และวิธีการใหม่เข้ามาทั้งในลักษณะของการกลมกลืนหรือขัดแย้ง แต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งในด้านสาระ รูปแบบและวิธีการ นอกจากนั้น กระบวนการเรียนรู้ของคนในสังคมยังมีพลวัตส่วนหนึ่งไปกับกระแสเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสารอินเทอร์เน็ต ส่วนหนึ่งไปกับโลกกายภาพหรือธรรมชาติแวดล้อม และอีกส่วนหนึ่งมุ่งมั่นไปทางจิตวิญญาณขณะเดียวกันก็มีการกระจายเครือข่ายและการขยายตัวของการเรียนรู้อย่างกว้างขวางและหลากหลายรูปแบบ

โดยสรุปแล้ว กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม คล้ายคลึงกับที่ สีลาภรณ์ (2539) ได้อธิบายถึงลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนไว้ดังนี้

1. เป็นกระบวนการกลุ่ม ที่เกิดจากสมาชิกของครอบครัวและชุมชนได้ร่วมกันพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิพากษ์ วิวิจารณ์ ตั้งคำถาม หาคำตอบหาแนวทางอื่นๆในการพึ่งพาตนเองและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง กระบวนการที่สมาชิกของชุมชนได้มาร่วมกันคิดและทำงานร่วมกันเท่ากับเป็นการยอมรับความเท่าเทียมกันของสมาชิกที่มาร่วมเรียนรู้ด้วยกัน เป็นการแลกเปลี่ยน

เรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดพลังของสติปัญญาที่ได้จากการระดมสมอง ได้มีประสบการณ์ของการทดลองในการพึ่งพาตนเองและการพัฒนาชุมชนร่วมกัน

2. เป็นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนเป็นเรื่องของความพยายามที่จะแก้ไขปัญหาในชีวิตจริง พลวัตของการเรียนรู้เกิดขึ้นได้จากการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุของปัญหา และหาแนวทางแก้ไขเมื่อได้แนวทางแก้ไขแล้ว สมาชิกก็นำกลับไปลงมือปฏิบัติ ซึ่งเป็นการกระทำของบุคคลหรือของกลุ่มก็ได้ แล้วแต่ว่ากรณีปัญหานั้นเป็นเรื่องที่ต้องการพลังกลุ่มหรือไม่ เมื่อมีการทดลองตามแนวทางที่ตกลงกันไว้ในกลุ่มแล้วได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหาอุปสรรคอะไรเกิดขึ้นก็นำกลับมาทบทวนวิเคราะห์ร่วมกับกลุ่มเพื่อหาแนวทางแก้ไขต่อไปอีก กระบวนการคิด-ทำ-ทบทวนวิเคราะห์-ทำ จึงหมุนวนไป และส่งผลต่อการยกระดับสติปัญญาของสมาชิกในกลุ่มและชุมชน

3. การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง และเป็นการเรียนรู้ที่พยายามจะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจริงๆ การเรียนรู้ของชุมชนจึงไม่ได้หมายความว่าเพียงการยกระดับสติปัญญาของคนในชุมชนแต่ยังหมายถึงการช่วยกันแก้ปัญหาของตนเองได้ อันเป็นผลที่คนในชุมชนเห็นเป็นรูปธรรม เมื่อชุมชนสามารถช่วยกันแก้ปัญหาของตนเองได้ ความมั่นใจในศักยภาพของตนเองก็จะสูงขึ้น และกล้าที่จะริเริ่มคิดค้นและหาทางเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง

4. การเรียนรู้และการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย เครือข่ายเป็นลักษณะความสัมพันธ์แนวราบมากกว่าแนวตั้ง ความเชื่อมโยงระหว่างคนที่เข้ามาสัมพันธ์เป็นเครือข่ายนี้คือการเรียนรู้จากประสบการณ์ของกันและกัน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและ/หรือระหว่างกันตามความสมัครใจ มีการช่วยเหลือกัน มีการติดต่อสื่อสารถึงกันสม่ำเสมอแต่ไม่มีการบังคับบัญชาสั่งการ ไม่มีโครงสร้างอำนาจ เครือข่ายจึงมีลักษณะค่อนข้างหลวม จุติรวมของคนหรือชุมชนที่เข้ามาเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายมักจะได้แก่ การมีแนวคิดคล้ายคลึงกัน มีความสนใจหรือทำงานในเรื่องประเภทเดียวกัน

ทั้งนี้ หากจะให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ควรดำเนินการเรียนรู้ตามคำแนะนำของ ประเวศ (2542) ที่ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่ามี 10 ขั้นตอน ดังนี้

1. การสังเกต ให้สังเกตในสิ่งที่เห็น หรือสิ่งแวดล้อม เช่น ไปดูนก ฝึกเสือ หรือแม่แต่ในการทำงาน ถ้าใครสังเกตมากก็จะเกิดปัญญามาก

2. การบันทึก คนไทยเป็นชาติพูด ไม่ชอบบันทึกสิ่งที่ได้พบเห็น แม้แต่ทางการแพทย์อาการคนไข้จำเป็นต้องบันทึกให้ละเอียด แต่บางครั้งหยาบมากมีแต่ชื่อ คราวที่แล้วให้ยาอะไรก็นึก

ไม่ออก เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ก็เช่นกัน ไม่รู้บันทึกไว้หรือเปล่า ดังนั้นต้องฝึกการบันทึกเราจะฉลาดขึ้น

3. การนำเสนอ เมื่อเรียนรู้อะไรมา ต้องฝึกการนำเสนอให้เพื่อนหรือครูได้รู้
4. การฟัง รู้จักฟังคนอื่นจะทำให้ฉลาดขึ้น ฟังมากก็ฉลาดมากโบราณเรียกว่าพหูสูตร
5. ปุจฉา-วิสัชนา เพื่อให้เกิดความชัดเจนแจ่มแจ้ง ต้องมีการถาม-ตอบ ถ้าฟังครูโดยไม่ถาม-ตอบ ก็ไม่แจ่มแจ้ง
6. การตั้งสมมติฐานและตั้งคำถาม ต้องฝึกให้นักเรียนได้ตั้งคำถาม ซึ่งคำถามมาตรฐาน 4 อย่าง ได้แก่ สิ่งนี้คืออะไร เกิดจากอะไร อะไรมีประโยชน์สำหรับเรื่องอะไร ทำอย่างไรจะสำเร็จ ประโยชน์อันนี้
7. การค้นหาคำตอบ ให้เด็กหาคำตอบ เด็กจะสนุกไปค้นหาคำตอบทางอินเทอร์เน็ต ในหนังสือบางครั้งหาไม่เจอเพราะคำตอบจะอยู่ในปากของคนเฒ่าคนแก่ เรียกว่า "มุขปาถะ"ซึ่งมีประสบการณ์มาก แต่ถูกลืม หากให้เด็กไปถามก็จะเกิดความสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลด้วย
8. การวิจัย เป็นการสร้างความรู้เป็นวิถีชีวิต การที่ไม่เรียนรู้วิจัย ทำให้เสียหายทางเศรษฐกิจ หรือทางการแพทย์ปีละไม่น้อยกว่าแสนล้านบาท
9. การเชื่อมโยงให้เกิดปัญญา เมื่อเรียนรู้อะไรมาต้องเชื่อมโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกันเพื่อให้เห็นความจริงทั้งหมดรวมทั้งเห็นตัวเองด้วย
10. การเขียน นอกจากการถามแล้ว-ตอบแล้ว การเขียนจะพัฒนาปัญญาได้ดี เพราะการเขียนคือการใช้พลังสมองในการคิด เรียบเรียงถ้อยคำให้เป็นเรื่องราว เกิดความชัดเจน ซึ่งจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจตรงกัน

จากแนวคิดดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้ เกิดขึ้นกับมนุษย์ตลอดชีวิต เป็นกระบวนการอันมีรากฐานอยู่ที่ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งไม่ได้แยกระหว่างการเรียนรู้กับวิถีชีวิต เกิดขึ้นด้วยวิธีการหลายแบบทั้งการสอน การสังเกต การอ่าน การฟัง การถาม การทดลองทำ การเลียนแบบ การแลกเปลี่ยน ฯลฯ โดยลักษณะสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนคือเป็นกระบวนการกลุ่ม การเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง การเรียนรู้จากปัญหาในชีวิตจริง และการเรียนรู้และการทำงานร่วมกันเป็นเครือข่าย กระบวนการเรียนรู้นี้เป็นส่วนสำคัญในการ พัฒนาศักยภาพเยาวชนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามสภาพการณ์สังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ถูกปรับตามความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่น และเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่ชุมชนเข้มแข็ง

5.2.2 แนวคิดเกี่ยวกับกลุ่มและภาวะผู้นำ

กระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอมเป็นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่ม ซึ่งการเริ่มต้นของกลุ่มเกิดจากการรวมกลุ่มของเยาวชนที่เป็นเครือญาติกัน เพื่อนที่มีระแวกบ้านใกล้เคียงกัน ร่วมกันทำกิจกรรมทั่วไป จากนั้นเมื่อกลุ่มขยายตัว และมีผู้นำในชุมชนแนะนำให้เข้าร่วมกิจกรรม ในฐานะตัวแทนของชุมชนจึงมีการก่อตั้งอย่างเป็นทางการมากขึ้น ซึ่ง สุันธา (2531) ได้กล่าวถึง การรวมกลุ่มของคนในชุมชนว่า การรวมกลุ่มของคนในชุมชนประกอบด้วยกลุ่มที่เป็นทางการและกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ กลุ่มที่เป็นทางการเป็นกลุ่มที่จัดตั้งขึ้นมาเพื่อดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะ เป็นกลุ่มที่มีโครงสร้างที่แน่นอน มีกฎเกณฑ์ มีการกำหนดตำแหน่งหน้าที่รับผิดชอบที่แน่นอน และกลุ่มที่ไม่เป็นทางการเป็นกลุ่มที่เกิดจากความไม่พอใจในการจัดตั้ง หากแต่เกิดจากธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความต้องการมีเพื่อน มีสมาคม มีความสนใจ มีการกำหนดบทบาทและปทัสถานขึ้นมาเอง ปรับเปลี่ยนยืดหยุ่นได้ตามความเหมาะสมและขึ้นอยู่กับกลุ่ม และสอดคล้องกับลักษณะของการเกิดกลุ่มและการขยายตัวของเยาวชนในการทำกิจกรรมของจังหวัดน่าน (ฝ่ายงานเยาวชนมูลนิธิอภัยเมืองน่าน, 2541) คือ เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากความสนใจของเยาวชนในการทำกิจกรรมที่เห็นว่าเป็นประโยชน์ต่อชุมชน โดยการเข้าร่วมกลุ่มกันทำกิจกรรมที่สนใจ นำไปสู่การพูดคุยปรึกษาหารือ ตลอดจนขอคำแนะนำจากผู้ใหญ่ในชุมชนที่นำไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจังต่อไปและเกิดจากการจุดประกายทางความคิดด้วยคำแนะนำต่างๆ จากเจ้าหน้าที่ในพื้นที่ ครูพระสงฆ์ ตลอดจนการพูดคุยพบปะ แลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานและเข้าร่วมกิจกรรมระหว่างกลุ่มเยาวชนด้วยกัน การได้รับข้อมูลข่าวสารจากภายนอก และการได้เห็นตัวอย่างการทำกิจกรรมที่เป็นแบบอย่าง วัฒนธรรมที่ชัดเจนจากกลุ่มต่างๆ เหล่านั้น

กลุ่มเยาวชนมีผู้นำกลุ่มที่มีลักษณะความเป็นผู้นำโดยธรรมชาติอยู่ในตัว มีความรับผิดชอบกับงานที่ได้รับมอบหมาย อีกทั้งมีฐานคิดว่า "อยากทำประโยชน์เพื่อสังคมมากกว่าที่จะเรียนโดยไร้จุดหมาย" ด้วยลักษณะเด่นและประสบการณ์เหล่านี้ ทำให้จิโรเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเยาวชนให้เป็นผู้นำกลุ่ม และเป็นต้นแบบที่น้องๆ รุ่นต่อมาถือปฏิบัติตาม ทั้งด้านการเรียนดี และการทำกิจกรรมซึ่งสอดคล้องกับ พนม.(2529) กล่าวว่า ผู้นำ เป็นผู้ที่มียุทธพลต่อความคิดของคนส่วนมากในชุมชน เมื่อพูดอะไรคนส่วนมากมักจะเชื่อ หรือคล้อยตามเมื่อเขาพูดหรือแสดงความคิดเห็นเป็นผู้นำที่ไม่ได้รับการแต่งตั้งแต่มีคนเคารพนับถือเชื่อฟัง ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลงที่ดีในชุมชนของตน เป็นคนที่มีความตั้งใจผลักดันอยู่เบื้องหลัง

5.2.3 แนวคิด ทฤษฎี เรื่องเครือข่าย

จากการเข้าร่วมเรียนรู้ในระดับเครือข่ายทั้งเครือข่ายเด็กและเยาวชนจังหวัดลำพูน และเครือข่ายนักวิจัย ของแกนนำเยาวชนบ้านสันคะยอมทำให้แกนนำได้เรียนรู้วิธีการจัดกิจกรรม กลุ่มที่ดีขึ้น และนำเอารูปแบบการจัดกิจกรรมใหม่ๆ มาปรับปรุงให้เข้ากับสถานการณ์กลุ่ม ก่อให้เกิดกิจกรรมใหม่และได้วิธีการแก้ไขปัญหาจากกลุ่มอื่นมาใช้ในการบริหารจัดการกลุ่มอีกด้วย ดังนั้นองค์กรและเครือข่ายนอกชุมชนเป็นอีกเงื่อนไขที่เอื้อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ที่ให้การ สนับสนุนทำให้เกิดสถานการณ์ต่างๆ และเป็นแหล่งให้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ ของกลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม ซึ่งสอดคล้องกับที่ ชาดิชยา (2543 : 214-217) กล่าวว่า โดยทั่วไป แล้วเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็ง สมาชิกของเครือข่ายจะมีจุดมุ่งหมายร่วมกัน มีวิสัยทัศน์ ร่วมกัน เพราะเครือข่ายความร่วมมือเป็นการแบ่งปันความรู้ ข้อมูลข่าวสาร กำลังทั้งทางกาย ทางใจ และความคิด ถือว่าเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการผนึกกำลังกันเพื่อสนับสนุนส่งเสริมการ พัฒนาการตนเองของชุมชนชนบท เนื่องจากเครือข่ายก่อให้เกิดพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ร่วมกัน และการ ริเริ่มงานใหม่ พัฒนานโยบายและจิตสำนึกร่วมกันระหว่างองค์กรสมาชิกของเครือข่าย เครือข่าย ความร่วมมือระหว่างองค์กร หน่วยงานต่างๆ ในงานพัฒนาชุมชนอาจมีลักษณะเป็นทางการหรือไม่ เป็นทางการก็ได้และอาจมีรูปแบบหรือแบบแผนที่คงทนถาวรหรือไม่ก็ได้

5.3 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนากลุ่มเยาวชนบ้านสันคะยอม

5.3.1 รูปแบบของกิจกรรมของกลุ่มเยาวชนในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่เยาวชน ชายไม่ค่อยมีบทบาท ซึ่งเยาวชนชายมีความต้องการเข้าร่วมแต่ไม่รู้ว่าจะเข้าร่วมได้อย่างไร จึงควรมหากิจกรรมที่ช่วยให้เกิดการรวมตัวได้ทั้งหญิงและชาย

5.3.2 ควรจัดหากิจกรรมที่ช่วยเสริมทักษะความเป็นผู้นำแก่แกนนำเยาวชน เนื่องจากแกน นำกลุ่มขาดความมั่นใจในการขึ้นเป็นผู้นำกลุ่ม ทำให้กิจกรรมขาดผู้นำทาง และเพื่อสร้างผู้นำที่ ยั่งยืน

5.3.3 การดำเนินกิจกรรมต่อไปควรที่จะต้องมีการจัดให้เป็นระบบระเบียบของบุคลากรให้ มากยิ่งขึ้น มีแบ่งหน้าที่ที่เหมาะสมกับความถนัดและความชอบของเยาวชนแต่ละคน เมื่อกิจกรรม เสร็จควรมีการติดตาม และสรุปงานร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อหาแนวทางในการพัฒนากิจกรรม ต่อไป

5.3.4 กิจกรรมที่เยาวชนสามารถทำได้ไม่เกินขีดความสามารถจนเกินไป และควรทำให้ กลุ่มมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของผลงานไม่ใช่งานของคนใดคนหนึ่ง หรือเป็นกิจกรรมที่ต้อง

รับผิดชอบให้เสร็จๆ ไปโดยไม่เห็นประโยชน์อย่างแท้จริง การทำงานแม้จะเปิดโอกาสให้เด็กๆ ได้ทดลองคิดเอง ทำเอง แต่ควรมีที่ปรึกษาที่คอยให้คำแนะนำ ช่วยเสริมเพิ่มเติมความรู้ที่ขาดหายไป

5.3.5 กิจกรรมที่ต้องให้เด็กๆ มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมออกแบบกิจกรรมและได้ลงมือทำจริง ซึ่งนับเป็นสิ่งที่ท้าทายความสามารถ และกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ของเด็กๆ มีการเติมทักษะให้แก่สมาชิกกลุ่มอย่างต่อเนื่อง เช่น ทักษะการตั้งคำถาม การจดบันทึก การปรับตัว เป็นต้น มีการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนและเด็กๆ มีใจรัก เสียสละ และทำเพื่อกลุ่มเยาวชนอย่างแท้จริง

5.3.6 กิจกรรมที่ให้เยาวชนทำต้องเป็นกิจกรรมที่ไม่เป็นทางการ และต้องแสดงความคิดเห็นในบางเรื่องที่เกินความสามารถของเยาวชน และต้องใช้เวลาในการเรียนรู้อย่างค่อยเป็นค่อยไป เพราะถ้ากิจกรรมมีลักษณะไม่น่าสนใจทำให้สมาชิกกลุ่มไม่มาร่วมเนื่องจากเบื่อกับที่ต้องแสดงความคิดเห็นมากๆ

5.3.7 ความต่อเนื่องของกิจกรรม การทำกิจกรรมแต่ละอย่างต้องมีความต่อเนื่อง ในขณะเดียวกันก็ต้องมีความเชื่อมโยงกันด้วยในแต่ละกิจกรรม

5.4 ข้อเสนอแนะต่อการวิจัยครั้งต่อไป

5.4.1 การวิจัยเพื่อหาแนวทางการเชื่อมองค์ความรู้ด้านการเกษตร ในหมู่บ้านสันคะยอมให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเยาวชนบ้านสันคะยอม

5.4.2 การวิจัยเพื่อส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในการจัดการเรียนรู้โดยชุมชน และการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยอาศัยความร่วมมือของโรงเรียนวัดสันป่าสักและองค์การบริหารส่วนตำบลป่าสัก